

6. Այդ և դրանց հետ առնչվող հարակից հարցերը լուծելու համար անհրաժեշտ է ռեզիոնայ առկայությունը ստեղծող հիմնարկություններին ու մասնագետներին ավելի սերտ համագործակցություն և աշխատանքների կոորդինացիա՝ ՍՍՀՄ ԳԱ Ազգագրության ինստիտուտի գլխավորությամբ:

Է.Տ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ՀԱՅ ԿԱՆԱՆՑ ԳԼԽԻ ՀԱՐԴԱՐԱՆՔԻ ՀԱՄԱԼԻՐՆԵՐԸ
ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՀՆԱԳՔԻՑ ՋՈՒԳԱՆԵՐՆԵՐԸ

1. Անցյալ դարի վերջերին և 20-րդ դ. սկզբներին Արևելյան Հայաստանի բնատարածքում հավաստված է կանանց գլխի հարդարանքի հինգ համալիր. դրանցից չորսն ունի ավանդություն ընդհանուր յուրաքանչյուրը համապատասխանում է որոշակի ազգագրական խմբի:

2. Համալիրները գլխի հարդարանքի զանազան տիպերի համամասնությունամբ լինելով տարբեր, ըստ կրելու եղանակի, նաև սանրվածքի, ունեն երկու պարտադիր տարր՝ կոպի և գլխաշոր:

3. Զանազան կարգի պատմական հուշարձանների և ազգագրական նյութերի տվյալների հիման վրա փորձ է արվում հետևելու գլխի հարդարանքի այդ երկու տիպի կենցաղավարման պատմությունը, ինչպես և հայերի մեջ դրանց տարածվածությունը տակավին վաղ միջնադարից:

4. Հնագիտական հուշարձանները հնարավորություն են ընձեռում բացահայտելու մեզ հետաքրքրող գլխի հարդարանքի նախատիպերի գոյությունը Հայկական բարձրավանդակում և սահմանափակ ընտարածքներում՝ հայ ժողովրդի կազմավորումից դեռ շատ առաջ:

5. Շատ ժողովուրդների հայտնի կոպիների և գլխաշորերի հնագույն նմուշների բացահայտումը թվում է, թե ուշագրավ կարող է լինել գլխի հարդարանքի այդ տիպի ծագման հարցը լուծելու առումով:

Ա.Ա. ՕԴԱԲԱՇՅԱՆ

ՈՒԽՏԱՎԱՅՐԵՐԻ ԴԱՄԱԿԱՐԳՄԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ուխտագնացությունից սովորույթը հայտնի է աշխարհի շատ ժողովուրդների, մասնավորապես արևելյան:

Այդ ինստիտուտի համեմատական ուսումնասիրությունը կօգնի բացահայտելու ինչպես դրան ծագման, այնպես էլ յուրաքանչյուր ժողովրդի կենցաղում պաշտամունքային համակարգի հետ ունեցած կապերի առանձնահատկությունները:

Սույն հաղորդումը նվիրված է միայն հայերի կենցաղում ուխտագնացության ընդհանուր ընդլայնմանը: Այդ նպատակով կատարվում է առայսօր մեր տրամադրությունն առաջ առկա նյութերի դասակարգման փորձ: Այդ իմաստով ուխտագնացության ինստիտուտը ներկայանում է հետևյալ տեսքով:

1. Հայերը վաղուց ի վեր գիտեին և օգտվում էին համաքրիստոնեական ուխտավայրերից / Երուսաղեմ, Հռոմ/:

2. Գործում էին համահայկական նշանակության ուխտավայրեր /Մշո Սուլթան Սուրբ Կարապետ, Եջմիածին, Սևանի վանք և այլն/:

3. Գործում էին ուխտավայրեր համեմատաբար որոշակի մի շրջանակի համար, որ համարյա համընկնում էր ազգագրական շրջաններին/ Վասպուրականի համար՝ Լիմ Թնապտը, Արևելյան Հայաստանում՝ Գառնի-Գեղարդը, Արայի լեռը, Տաթևի վանքը և այլն/:

4. Տեղական նշանակության ուխտավայրեր, ուր գնում էին շրջակա մի քանի գյուղերից:

5. Յուրաքանչյուր ընկալվայրի շրջանակում կային ուխտավայրեր, բացառապես տեղական նշանակության: Դա կարող էր լինել տվյալ ընկալվայրի եկեղեցին, ինչպես նաև տվյալ ընկալվայրի սահմանում գտնվող սրբազան պուրակներ /ծառեր/, աղբյուրներ, ժայռեր /քարեր/ և այլն:

Ուխտագնացության ինստիտուտի կարևոր ընդունված գծերից է դրա կապը ժողովրդական տոնացույցի հետ: Ամեն մի տոն ունեւր իր որոշակի ուխտավայրը, ուր գնում էին հատկապես այդ օրը, այսպես՝ Արայի լեռը կապվում էր Համբարձման՝ Վարդավառի հետ:

Պատմական Հայաստանի ուխտավայրերը հեշտությամբ ենթարկվում են ֆունկցիոնալ դասակարգման: Մարդու սոցիալական կյանքի և կենցաղի բոլոր դրսևորումները կապի մեջ էին որոշակի ուխտավայրերի հետ: Այսպես, կային ուխտավայրեր հիվանդության, ,մուրազատու,, , երդման, որդեծնության և այլն, և այլն:

Մինչև 19-րդ դարի վերջը՝ ուխտավայրերի հետ կապվում էին հա-
վատալիքների և պատկերացումների որոշակի դրսևորումներ, որոնք
կարևոր դեր ունեին ժողովրդի կրոնական մտածողության ընդհանուր
համակարգում :

Վերջին երկու տասնամյակի ընթացքում մեր հավաքած դաշտային
նյութերի հիմամբ կարելի է անել հետևություն, որ սկսած 20-րդ
դ. սկզբից ուխտագնացության ինստիտուտի արդեն ենթարկվում էր
փոփոխությունների և աստիճանաբար կորցնում նախկին դերն ու
նշանակությունը կենցաղում :

Այսօրվա կենցաղում պահանջվել են ուխտագնացության ինստի-
տուտի այն կողմերը, որոնք կապված են եղել ժողովրդական զանգվա-
ծային զվարմությունների և տոնակատարությունների հետ : Դա հա-
կանալի է դառնում, եթե նկատի առնվի, որ հայերի կենցաղում միշտ
էլ ուխտագնացությունը համընկնում էր ժողովրդական տոնացույցի
զարնառա-ամառնային շրջանին :

Կ. Վ. ՍԵՂՈՍՅԱՆ

ՆՈՐԱՅՆԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ՋԱՎԱԾԻ ՀԱՅԵՐԻ ԱՐԴԻ ԿԵՆՅԱՂՈՒՄ
ՈՐՊԵՍ ԷԹՆՈ-ՄԵԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՓՈԽԱՉԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ

Ա Ր Գ Ա Ս Ի Զ

1. Հավաքելը վրացական ՍՍՀ բազմազգ պատմա-ազգագրական շրջան-
ներից է : Այնտեղ բնակվում են հայեր, վրացիներ, ռուսներ, հույներ,
հրեաներ և ուրիշներ : Սրանց մեջ գերակշռում են հայերը, որոնք
այստեղ հաստատվել են հիմնականում 1828-1829 թթ. ռուս-թուրքական
պատերազմից հետո : Շրջանի մյուս առանձնահատկություններից մեկն էլ
այն է, որ թվարկված ազգերի մեջ կան բազմազան ազգագրական խմբեր,
որպիսի երևույթը խորը կնիք է դրել էթնիկական և ազգագրական պրո-
ցեսների և էթնո-մշակութային փոխազդեցությունների բնույթի վրա :

2. Հավաքելի բազմազգությունը և սոցիալ-տնտեսական պարփակ-
վածությունը առաջին տասնամյակներում զգալիորեն արգելակում էր
տնտեսա-մշակութային և այլ կարգի փոխադարձությունների հաստատ-
մանը : Սակայն շրջանի բնա-կլիմայական, տնտեսական պայմանների բազ-
մազանությունը, որ նպաստում էր արարնքափոխակերթյանը, 19-րդ
դարի երրորդ քառորդում կապիտալիստական հարաբերությունների ներ-